

ТЕНДЕНЦІ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО СПРИЙНЯТТЯ НАСИЛЬСТВА СУЧАСНИМ СУСПІЛЬСТВОМ

Олексій ПОЛТОРАКОВ, старший науковий співробітник Наукової лабораторії з проблем превентивної діяльності та запобігання корупції, навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ, кандидат політичних наук

На глибоку думку видатного філософа-суспільствознавця Т. Гоббса, соціальна модель «війни всіх проти всіх» є природним станом відносин у суспільстві. Засудження насильства або його прийняття залежить від багатьох факторів, які в різних соціальних об'єднаннях можуть або посилюватися, або слабшати. Ставлення суспільства і держави до таких соціальних явищ як «насильство» трансформується відповідно до певного історико-культурного контексту, принциповими чинниками якого зараз виступають передусім глобалізація та медіатизація.

В свою чергу, «поняття науки виявляються залежними від самого суспільства або окремих етапів його історичного розвитку» [4].

Ще Г. Зіммель у своєму доробку «Великі міста і духовне життя» (1903) [6] фіксував, з одного боку, – збільшення соціальної дистанції і відчуження жителів великого міста, а з іншого, – «інтенсифікацію нервових імпульсів», породжуваних прискореним темпом життя та різноманітними контактами мешканців між собою, причому багато в чому знеособленими.

«Структуральні властивості соціальної системи існують тільки завдяки безперервному відтворенню різних форм соціальної поведінки в часі і просторі», аргументував видатний сучасний соціолог Е. Гідденс [2, с.15]. Відповідно, загальним принципово значущим трендом стає поступове охоплення «соціальним», перетворення на дедалі повноцінніший «соціальний факт» (в термінах Е. Дюркгейма) дедалі більшої кількості явищ, просторів та практик, в т.ч. глибоко особистісного та навіть інтимного характеру.

Насильницькі практики на «внутрішньому», мікросоціальному рівні (сімейному/домашньому і т.п.), а також багато дещо неоднозначних різновидів «психічного насильства» [8] («неглектінг», «газлайтінг» [9] і т.п.) довгий час залишалися на периферії широкого публічного обговорення або міждисциплінарних наукових досліджень, зокрема соціально-правових. Лише починаючи з середини ХХ століття спочатку в США, а потім в Європі дедалі більший спектр насильницьких практик (насильство над дітьми, жінками, тваринами і т.п.) входить в проблемне поле суспільствознавчих досліджень (Г. Кеппер та ін.) – і починає дедалі активніше та глибше розглядатися як значуща суспільна проблема, що потребує комплексного вирішення. Адже, наприклад, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (2012), порядку 35% (тобто більше третини) вбивств жінок здійснюється їхніми інтимними партнерами.

Наприклад, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання була прийнята лише 10 грудня 1984 р, а Декларація про викорінення насильства щодо жінок (резолюція 48/104 ГА ООН) – лише 1993 р.

Не менш показовим у цьому контексті також вбачається свідоме, передусім ідеологічно обумовлене, замовчування значущої соціальної проблеми «нестатутних відносин» (т.зв. «дідівщини») в комплектованих за призовом підрозділах силових структур СРСР та його колишніх республік, в т.ч. в Україні. Так, за даними Державної судової адміністрації України кількість засуджених протягом 2001-2011 військовослужбовців за вчинення злочинів, передбачених ст. 406 Кримінального кодексу України «Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглих», становило 1461 особа, – що було найбільшим порівняно з іншими видами військових злочинів [7, с.91].

Вихід дедалі ширшого кола проблем, так чи інакше пов'язаних із насильством, у загальну суспільну площину спричинив в т.ч. прийняття спектру законів, що вводять сувору відповідальність в т.ч. кримінального характеру) за насильницькі/жорстокі дії (щодо партнера, дитини, тварини і т.ін.), а також вимоги до фахівців, що працюють з профільними соціальними групами, повідомляти правоохоронні органи про виявлені або потенційних випадки насильства.

Наприклад, у Великобританія в 2012 році було розширено перелік осіб, які, відповідно до закону, можуть постраждати від домашнього насильства, – щоб включити в даний список осіб 16-17 років, адже проведені опитування щодо домашнього насильства виявили, що саме ця вікова група знаходиться у групі дуже серйозного ризику.

Разом із тим, в Україні наразі лише порядку 10-15% жінок звертаються в поліцію з повідомленнями щодо проблем домашнього насильства. Крім того, дотепер, як зокрема відзначає російський психолог О. Волкова, «часто випадки насильства над дитиною сприймаються як область приватності, приватної справи сім'ї або школи і не співвідносяться з проблемою порушення права дитини на повноцінне життя» [1, с.2].

Додатковою проблемою є та обставина, що жертви певних видів насильства (зокрема сексуального) відчувають «внутрішню» стигматизацію та/або побоюються отримати відповідний «зовнішній» статус після оприлюднення фактів насильства – як визнання ненормальності і відкидання – з боку суспільства, що ще більше посилює соціально-психологічні наслідки пережитого насильства. Стигматизація та непрямий суспільний осуд жертв насильства (зокрема сексуального) розглядається в тому числі як колективний психологічний захист, через почуття страху перед тим, що відбулося. Дотичною до цієї є також проблема «вторинної віктимізації», в т.ч. через непрості процедурними обставинами розслідування злочинів (допити потерпілих і т.п.) – з одного боку, а також нестачу кваліфікованої психологічної та правової допомоги постраждалим від насильства – з іншого.

Принципово значущою соціально-правовою проблемою прикладного характеру вбачається передусім обставини доказовості наявності/присутності прецедентів психологічного (зокрема вербального) та/або економічного (зокрема фінансового) насильства, – з одного боку, а також не завжди достатньої уваги до прецедентів «легких» форм фізичного насильства – з іншого. Перспективним в цьому контексті вбачається імплементований в США та Європі підхід, орієнтований на потерпілого (victim-centred approach).

Крім того, як вже відносно давно артикулював генеральний секретар ООН А. Гутерріш, в умовах карантину та режиму самоізоляції, введених в багатьох країнах для боротьби з поширенням вірусу COVID-19, в рази збільшилася кількість випадків домашнього насильства. За даними ООН, в часи карантину в певних країнах кількість звернень жінок в служби підтримки подвоїлася, – але при цьому співробітники правоохоронних органів і медичних установ є дуже перевантаженими роботою та іноді не можуть вжити необхідних заходів.

Список використаних джерел:

1. Волкова Е.Н. Насилие и жестокое обращение с детьми: основные направления научных исследований // *Вестник Мининского университета*. 2013. №. 1 (1).
2. Гидденс Э. Устройство общества. Очерк теории структуризации. М.: Академический Проект, 2005. 528 с.
3. Гишинский Я.И. Социальное насилие: Монография. СПб.: ИД «Алеф-Пресс», 2013.
4. Давыдов Ю.Н. Введение // *История теоретической социологии* : в 5 т. Т. 1. От Платона до Канта. Предыстория социологии и первые программы науки об обществе. М. : Наука, 1995. С. 5-26.
5. Данилова О.Л. Психология восприятия насилия: культурный и гендерный аспекты // *Практикум по гендерной психологии* / Под ред. И.С. Клецина. СПб.: Питер, 2003. С. 388-403.
6. Зиммель Г. Большие города и духовная жизнь. М.: Strelka Press, 2018. 112 с.
7. Карпенко М.І. Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості: методика розслідування цих злочинів // *Юридична наука*. 2013. № 10. С. 91-117.
8. Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по советскому уголовному праву. Омск, 1978. 86 с.
9. Stern R. *The Gaslight Effect: How to Spot and Survive the Hidden Manipulation Others Use to Control Your Life*. Random House Digital, 2007.